

УДК 373.2.011.3-051:331.54-044.332

DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.2.8>

Світлана СМОЛЮК

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025

ORCID: 0000-0001-5427-1285

Бібліографічний опис статті: Смолюк, С. (2025). Професійна адаптація вихователя закладу дошкільної освіти. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, 54–59, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.2.8>

ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлено актуальні виклики, з якими стикається дошкільна освіта в сучасних умовах, процес професійної адаптації молодих фахівців, зокрема вихователів, до умов педагогічної діяльності в закладі дошкільної освіти (ЗДО). Авторка досліджує поняття «професійна адаптація» через призму сучасної психолого-педагогічної літератури, у якій розкривається його сутність як цілісного процесу входження фахівця в професійне середовище, що супроводжується засвоєнням знань, навичок, норм і цінностей, необхідних для ефективної діяльності.

У роботі акцентовано на різноплановості професійної адаптації, яка включає як професійно-технічні, так і соціально-психологічні аспекти. Представлено структурні компоненти адаптації: організаційний, соціально-психологічний, функціонально-професійний, нормативно-правовий, особистісний, психологічний, професійно-компетентнісний та ціннісно-смісловий рівні. Також авторка окреслює етапи професійно-педагогічної адаптації: від допрофесійної підготовки до включення у процес безперервного професійного зростання та творчості. Визначено внутрішні та зовнішні рівні адаптації вихователя, що охоплюють як інтеграцію в професійне середовище, так і глибокі особистісні трансформації, пов'язані з професійною ідентифікацією.

Особливу увагу приділено індивідуально-психологічним чинникам, що впливають на процес адаптації, зокрема мотиваційному ядру особистості, типологічним особливостям нервової системи, соціально-демографічним характеристикам. Авторка наголошує на складності та багатofакторності процесу адаптації, її динамічності, тривалості й необхідності для успішного професійного становлення вихователя.

Таким чином, професійна адаптація молодого вихователя розглядається як необхідна умова ефективного функціонування в системі дошкільної освіти, а також як процес, що визначає подальший професійний розвиток, стабільність та якість педагогічної діяльності в умовах трансформацій сучасного суспільства.

Ключові слова: адаптація, професійна адаптація, заклад дошкільної освіти.

Svitlana SMOLIUK

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-0261-8595

To cite this article: Smoliuk, S. (2025). Profesiina adaptatsiia vykhovatel'ia zakladu doshkilnoi osvity [Professional adaptation of a preschool teacher]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, 54–59, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.2.8>

PROFESSIONAL ADAPTATION OF A PRESCHOOL TEACHER

The article addresses the current challenges facing preschool education in today's context, focusing on the professional adaptation process of young specialists, particularly educators, to the realities of pedagogical work within preschool education institutions (PEIs). The author explores the concept of «professional adaptation» through the lens of modern psychological and pedagogical literature, where it is presented as a holistic process of integrating a professional into the work environment. This process involves the acquisition of essential knowledge, skills, norms, and values required for effective professional performance.

The paper emphasizes the multidimensional nature of professional adaptation, which encompasses both technical and social-psychological aspects. The structural components of adaptation are outlined, including organizational, social-psychological, functional-professional, normative-legal, personal, psychological, professional-competency-based, and value-semantic levels. The author also describes the stages of professional-pedagogical adaptation: from pre-profes-

sional preparation to inclusion in the process of continuous professional development and creativity. The article identifies the internal and external levels of an educator's adaptation, covering integration into the professional environment as well as profound personal transformations associated with professional identity formation.

Particular attention is given to individual psychological factors that influence the adaptation process, such as the motivational core of the personality, typological characteristics of the nervous system, and socio-demographic traits. The author highlights the complexity and multifactorial nature of the adaptation process, its dynamism, duration, and necessity for the successful professional formation of a preschool educator.

Thus, the professional adaptation of a young educator is considered a crucial prerequisite for effective functioning within the preschool education system, as well as a process that determines further professional development, stability, and the quality of pedagogical activity amid the transformations of contemporary society.

Key words: adaptation, professional adaptation, preschool educational institution.

Актуальність проблеми. Сучасний етап розвитку дошкільної освіти характеризується інтенсифікацією соціально-педагогічних процесів, підвищенням вимог до професійної компетентності вихователів, необхідністю впровадження інноваційних підходів у роботі з дітьми раннього та дошкільного віку. Відповідно, питання професійної адаптації майбутніх вихователів набуває особливої значущості, оскільки саме успішне входження молодого фахівця у професійне середовище забезпечує ефективність його діяльності, сприяє розвитку професійної ідентичності та запобігає виникненню професійної деформації. Низький рівень адаптації зумовлює труднощі в реалізації професійних обов'язків, погіршує якість освітнього процесу та негативно впливає на емоційний стан педагога. У цьому контексті наукове обґрунтування шляхів і механізмів професійної адаптації майбутніх вихователів набуває особливої актуальності як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень свідчить, що проблема професійної адаптації молодих вихователів закладів дошкільної освіти розглядається в науковій літературі як складний багатовимірний процес, що охоплює інтеграцію особистості у професійне середовище, засвоєння професійних норм та розвиток індивідуального стилю педагогічної діяльності.

Проблемі професійного становлення та адаптації молодих вихователів присвятили свої роботи (О. В. Сухомлинська, І. А. Зязюн, С. О. Сисоєва та ін.). Вони підкреслюють важливість формування професійної рефлексії, педагогічної креативності та готовності до інноваційної діяльності як основи успішної адаптації молодих педагогів.

Психолого-педагогічні аспекти адаптації вивчалися у працях А. Г. Ковальова, Б. Г. Ана-

нєва, які акцентували увагу на значенні соціально-психологічного клімату колективу для успішного входження молодого фахівця у професійну діяльність. Вчені І. В. Дубровіна та Т. А. Фоміна досліджували механізми емоційної саморегуляції та професійного самовизначення як ключові чинники адаптації. І. В. Іванченком проаналізовано соціально-психологічні умови адаптації молодого вихователя в закладі дошкільної освіти. О. П. Козак обґрунтовано психолого-педагогічний аспект професійної адаптації молодого педагога.

Незважаючи на наявні напрацювання, недостатньо дослідженими залишаються питання організаційного супроводу професійної адаптації молодих вихователів, розробки ефективних моделей наставництва та системи підтримки у перші роки професійної діяльності, що визначає потребу у подальших наукових пошуках у цьому напрямі.

Мета статті є окреслення сутності професійної адаптації вихователя закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дошкільна освіта в умовах сьогодення потерпає від нестачі та плінності кадрів, низького матеріально-технічного забезпечення та багатьох інших негараздів. Однак яскравим позитивним прикладом уваги до діяльності ЗДО є зміцнення статусу дитинства в суспільстві, що потребує нових підходів до розуміння перспектив розвитку дитини дошкільного віку в усіх суперечностях мінливого світу.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з проблем дослідження виявлено, що «адаптація професійна» та «професійна адаптація» вживають як синонімічні. Найбільш системне і цілісне трактування пропонує «Енциклопедія освіти», де зазначено, що «Адаптація професійна (лат. adaptatio – пристосовувати) – адаптація людей різних поколінь до самотій-

ної продуктивної трудової діяльності; процес або результат процесу пристосування працівника в початковий період його роботи на конкретному підприємстві до особливостей робочого місця та організації праці на виробництві» (Кремень, 2008). У «Психологічній енциклопедії» зазначено, що вона має два взаємопов'язані аспекти: *професійний* (оволодіння знаннями, навичками і вміннями, актуальними для виробничих, професійних дій) та *соціально-психологічний* (пристосування до соціально-професійної групи, відносин, традицій, специфіки). Метою адаптації професійної є «створення умов для поєднання інтересів особистості з інтересами виробничого колективу». У «Психолого-педагогічному словнику» професійна адаптація є системою заходів, що сприяють професійному становленню працівника, формуванню у нього відповідних соціальних і професійних якостей, установок і потреб до активної творчої праці, досягнення вищого рівня професіоналізму (Шапран, 2016, с. 322–323).

Приймаючи зазначені трактування у контексті досліджуваної проблеми, процес професійної адаптації охоплює взаємодію особистості з реальним середовищем професійної діяльності, внаслідок чого відбувається не лише повне оволодіння професійними знаннями й навичками, а й формування необхідних якостей особистості та вдосконалення умов, у яких здійснюється адаптація.

Зауважимо, що у більшості праць явище професійної адаптації розглянуто як завершальний етап процесу професійної освіти; адаптацію саме до самостійної трудової діяльності; таку, що потребує певних особистісних рис та належної фахової підготовки; таку, що потребує готовності до професійної мобільності, оскільки у сучасних умовах динамічного ринку праці людина проходить цей етап неодноразово; результат процесу професійної орієнтації, що починається після професійного вибору.

Основні завдання, поставлені перед вищою освітою, тісно пов'язані з підготовкою висококваліфікованого фахівця, що не лише володіє необхідним обсягом теоретичних знань, практичних умінь та навичок, а й має необхідні професійно значущі особистісні якості, котрі дають йому змогу успішно адаптуватися до майбутньої діяльності, прагнути фахового й особистісного самовдосконалення, тобто бути професіоналом, який не зупиняється у своєму

розвиткові (Смолук І, 2025, с. 15). Професійна адаптація передбачає насамперед вироблення та вдосконалення таких особистісних якостей, стереотипів поведінки тощо. Засвоєння основних професійних ролей, форм спілкування необхідні для успішного виконання майбутньої професійної діяльності, формування професійної рефлексії та професійної самосвідомості учнів. Кінцевою метою професійної адаптації є професійна ідентифікація майбутніх фахівців, яка забезпечується їх компетентністю (Дегтярьова, 2010, с. 152–153).

Професійно-педагогічна адаптація – процес пристосування до реальних умов педагогічної діяльності молодого педагога, який розпочав роботу в освітньому закладі; різновид соціальної адаптації в єдності ціннісно-нормативних, психофізіологічних, діяльнісних і соціально-психологічних аспектів, які взаємопов'язані і постійно взаємодіють; складний процес активної взаємодії особистості й професійного середовища, цілеспрямований, усвідомлений процес прийняття особистістю змісту професійної педагогічної діяльності, що в найбільшому ступені забезпечує ефективність науково-педагогічної діяльності, збереження психоемоційного здоров'я особистості та особистісну задоволеність професійною самореалізацією (Шапран, 2016, с. 327–328).

Узагальнюючи вищезазначене, варто підкреслити, що професійно-педагогічна адаптація – складний процес врегулювання та гармонізації взаємодії фахівця і професійного середовища, під час якого формуються професійні знання, вміння, професійні якості особистості, необхідні для її подальшого професійного розвитку.

Виділяють чотири основні етапи професійно-педагогічної адаптації людини до професійної діяльності:

1) етап передбачає формування базового психофізичного, морального та інтелектуального потенціалу, необхідного для ефективної професійної діяльності; профорієнтацію учнів, молоді; допрофесійну підготовку;

2) етап охоплює пошук найприйнятніших робочих місць з урахуванням особистісного трудового потенціалу і кон'юнктури на ринку праці; професійний відбір працевлаштування претендентів на певні вакансії, укладання трудової угоди, що регламентує умови праці на робочому місці;

3) етап – входження в колектив, пристосування до режиму, організації праці, соціально-психологічних взаємин у групі. оволодіння професійними навичками, характерними для певної установи; інтеріоризація культур і норм організації;

4) етап передбачає горизонтальну та вертикальну мобільність усередині підприємства, між підприємствами і професіями; входження адаптанта у систему неперервного професійного зростання та професійної творчості (Шапран, 2016, с. 328).

На ефективність та тривалість професійної адаптації впливають соціально-економічні й соціокультурні чинники, зокрема, культурні цінності, нормативно-правова база, науково-методичне забезпечення, кон'юнктура ринку праці, кадрова політика підприємств. Основні характеристики професійної адаптації: систематичність; складність; тривалість; цілеспрямованість; динамічність; оволодіння специфікою фахової діяльності; формування професійних знань, вмінь, професійних якостей особистості, необхідних для її подальшого професійного розвитку; ефективне професіональне функціонування. Професійна адаптація молодого фахівця є складним багатоаспектним і багатофакторним процесом, що проходить у три етапи: початковий (орієнтаційний), просунутий (моделювання) і повної адаптованості (творчий). Адаптація проходить на двох рівнях: зовнішньому і внутрішньому.

Ефективність і тривалість процесу професійної адаптації зумовлюються впливом соціально-економічних та соціокультурних чинників, серед яких визначальними є культурні цінності, нормативно-правове регулювання, рівень науково-методичного забезпечення, особливості кон'юнктури ринку праці та кадрова політика організацій. Професійна адаптація характеризується системністю, складністю, тривалістю, цілеспрямованістю, динамічністю, опануванням специфіки фахової діяльності, формуванням необхідних професійних знань, умінь і якостей, що забезпечують подальший професійний розвиток особистості й ефективність професій. Професійна адаптація молодого фахівця являє собою складний, багатофакторний і багатоаспектний процес, який проходить у три етапи: початковий (орієнтаційний), проміжний (моде-

лювання) і повної адаптованості (творчий).

Професійна адаптація молодого вихователя здійснюється на двох рівнях – зовнішньому та внутрішньому, що узгоджується з підходами, викладеними у працях М. І. Шкіля (Шкіль, 2015).

Охарактеризуємо більш детально запропоновані рівні професійної адаптації. На зовнішньому рівні адаптація вихователя спрямована на пристосування до умов зовнішнього середовища, зокрема: *організаційна адаптація* (ознайомлення з організаційною структурою ЗДО, режимом роботи, правилами внутрішнього розпорядку, системою управління та особливостями колективної взаємодії); *соціально-психологічна адаптація* (встановлення професійних і міжособистісних контактів з колегами, адміністрацією, батьками вихованців, формування доброзичливого психологічного клімату в колективі); *функціонально-професійна адаптація* (засвоєння функціональних обов'язків вихователя, опанування методикою організації освітнього процесу, підготовка навчально-розвивальних занять, робота з документацією (плани, звіти, характеристики); *нормативно-правова адаптація* (вивчення законодавчих та нормативних актів, що регулюють діяльність ЗДО (законодавство у сфері освіти, Базовий компонент дошкільної освіти, санітарні норми тощо)).

Внутрішній рівень пов'язаний із особистісним і професійним становленням вихователя: *особистісна адаптація* (прийняття нової ролі вихователя, усвідомлення власної місії в освітньому процесі, формування позитивної професійної ідентичності, розвиток мотивації до педагогічної діяльності); *психологічна адаптація* (подолання емоційного напруження, стресів, формування стійкості до професійних труднощів, розвиток емоційної зрілості та самоконтролю); *професійно-компетентна адаптація* (розвиток професійних компетентностей (педагогічної, комунікативної, організаційної, діагностичної, творчої), удосконалення навичок саморефлексії та саморозвитку); *ціннісно-смілова адаптація* (осмислення власної педагогічної діяльності у контексті загальнолюдських цінностей, гуманістичних орієнтирів освіти, формування власної педагогічної філософії).

Важливим компонентом професійної адаптації вихователя є особистісна адаптація. Як зазначає Крикун А. «домінуючий вплив на процес, характер професійної адаптації здійснює відповідність «мотиваційного ядра» особистості змісту, меті та умовам дійсності. Стійке «мотиваційне ядро» є вирішальним моментом адаптації особистості. Особливий легкості та успіху адаптації особистості сприяють деякі риси характеру. Адаптація особистості забезпечується активною регуляцією власної поведінки, залежить від сформованості засобів (Крикун, 2011, с. 12). Процес професійної адаптації залежать і від індивідуально-психологічних особливостей нервової системи людини. Вік, стать, рівень загальної освіченості й інші соціально-демографічні характеристики також впливають на процес адаптації. Роль в адаптації вказаних факторів виявляється у співвідношенні з конкретними умовами та обставинами.

Водночас, сучасні реалії зобов'язують молодого вихователя дошкільного закладу вміти швидко адаптуватися до різних аспектів соціального середовища, приймати самостійні й відповідальні рішення, долати життєві труднощі та активно застосовувати свій особистісний потенціал у різних ситу-

аціях професійної діяльності (Смолюк С., 2024, с. 38).

Таким чином, процес професійної адаптації надзвичайно складний та багатогранний. Для молодого вихователя професійна адаптація до роботи в закладі дошкільної освіти є важливим етапом становлення, оскільки вона допомагає ефективно інтегруватися в колектив, налагодити взаємодію з дітьми та розвинути власні професійні навички.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, професійна адаптація є багатофакторним процесом, що проходить у кілька етапів і має на меті забезпечити ефективне функціонування вихователя в освітньому середовищі. Врахування цих аспектів дозволяє значно полегшити процес інтеграції молодого фахівця в педагогічний колектив і сприяє його професійному розвитку. Поглиблене розуміння професійної адаптації на різних рівнях дозволяє підвищити ефективність освітнього процесу в закладах дошкільної освіти та сприяє формуванню кваліфікованих і стійких до стресових ситуацій педагогів.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у дослідженні психолого-педагогічної підтримки молодих вихователів до професійної адаптації у сучасних закладах дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Крикун А. Ю. Професійна адаптація вихователя до роботи в інклюзивних групах дошкільних навчальних закладів. *Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : матер. Всеукр. наук.-практ. конф.* (20 квітня 2011 р.). С. 77–79.
3. Смолюк І.О., Смолюк А.І., Смолюк С.В., Смолюк В.І. Методологія та методика науково-педагогічних досліджень : навчально-методичний посібник. 2025. 332 с.
4. Смолюк С. Адаптація молодого фахівця до професійної діяльності в закладі дошкільної освіти. *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук»* (14 листопада 2024 р.). Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2024. С. 38–41.
5. Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький (Київська область) : Домбровська Я.М., 2016. 473 с.
6. Теоретичні та методичні основи розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування : навчально-методичний посібник / авт. : Г. С. Дегтярьова, Л. А. Руденко. К. : Педагогічна думка, 2010. 192 с.
7. Шкіль М. І. Психолого-педагогічні умови адаптації молодого педагога в освітньому середовищі : монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. 210 с.

REFERENCES:

1. Kremen, V.H. (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of Education]. Kyiv, Ukraine : Yurinkom Inter (in Ukrainian).
2. Krykun, A.Yu. (2011). *Profesiina adaptatsiia vykhovatel'ia do roboty v inkliuziinykh hrupakh doshkilnykh navchalnykh zakladiv* [Professional adaptation of the educator to work in inclusive preschool groups]. *Doslidzhennia molodykh uchenykh u konteksti rozvytku suchasnoi nauky – Research of Young Scientists in the Context of Modern Science Development*, 77–79. (in Ukrainian).
3. Smoliuk, I.O., Smoliuk, A.I., Smoliuk, S.V., Smoliuk, V.I. (2025). *Metodolohiia ta metodyka naukovo-pedahohichnykh doslidzhen* [Methodology and Methods of Scientific and Pedagogical Research] (in Ukrainian).
4. Smoliuk, S. (2024). *Adaptatsiia molodoho fakhivtsia do profesiinoi diialnosti v zakladi doshkilnoi osvity* [Adaptation of a young specialist to professional activity in a preschool institution]. *Materialy VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii «Aktualni problemy rozvytku pryrodnychkykh ta humanitarnykh nauk» – Proceedings of the VIII International Scientific and Practical Internet Conference "Topical Issues of Natural and Humanitarian Sciences Development"*, 38–41. Luts'k : Lesia Ukrainka Volyn National University (in Ukrainian).
5. Shapran, O.I. (Ed.). (2016). *Suchasnyi psykholoho-pedahohichnyi slovnyk* [Modern Psychological and Pedagogical Dictionary]. Pereiaslav-Khmelnytskyi, Ukraine : Dombrovska Ya.M. (in Ukrainian).
6. Dehtiarova, H.S., & Rudenko, L.A. (2010). *Teoretychni ta metodychni osnovy rozvytku komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv sfery obsluhovuvannia* [Theoretical and Methodological Foundations for the Development of Communicative Competence of Future Service Industry Specialists]. Kyiv, Ukraine : Pedahohichna dumka (in Ukrainian).
7. Shkil, M.I. (2015). *Psykholoho-pedahohichni umovy adaptatsii molodoho pedahoha v osvithnomu seredovyshchi: Monohrafiia* [Psychological and Pedagogical Conditions for Adaptation of a Young Teacher in the Educational Environment: Monograph]. Lviv, Ukraine : Ivan Franko National University of Lviv (in Ukrainian).